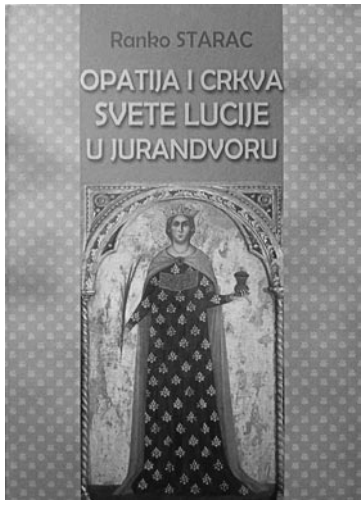

Ranko Starac, ***Opatija i crkva svete Lucije u Jurandvoru***, Baška: Općina Baška (izvršni nakladnik Glosa d. o. o. Rijeka), 2019.

Među najvažnijim spomenicima hrvatskoga ranog srednjeg vijeka po svome se značaju, bez imalo sumnje, ubraja znamenita Bašćanska ploča – u kamenu isklesana darovnica hrvatskoga kralja Dmitra Zvonimira benediktincima glagoljašima na bašćanskom području otoka Krka te zapis o gradnji crkve posvećene sv. Luciji. Kao najznačajniji i ujedno najopsežniji hrvatski epigrafski spomenik pisan glagoljicom, sve do 1934. godine nalazila se u nekoć opatijskoj crkvi sv. Lucije u selu Jurandvoru, u blizini Baške. Nakon toga Bašćanska je ploča – s pravom i promišljeno, a nadolazeće će vrijeme to itekako pokazati i potvrditi – premještena i smještena u Zagreb. Danas se nalazi u auli palače Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, dok su njezine replike pohranjene u brojnim baštinskim i političkim ustanovama.

Bašćanska ploča isklesana je između 1077. i 1100. godine, a prema Luji Margetiću bila bi datirana u 1105. godinu. Međutim, potonje datiranje nije prihvaćeno u historiografiji i filologiji. Ploča je u svojoj biti skraćeni zapis iz (nesačuvanoga) samostanskog kartulara u kojemu piše kako je hrvatski kralj Dmitar Zvonimir – u svoje vrijeme – poklonio određeno zemljište benediktincima glagoljašima opatije sv. Lucije kod Baške, a potom se govori o gradnji same crkve na tome zemljištu. Ploča je prvotno služila kao *septum* (plutej), tj. kao pregradna ploča koja je dijelila kler od puka. Njezine su dimenzije 197 cm u širinu i 99 cm u visinu, dok debljina iznosi 8 cm, a težina joj je oko 400 kg. Vapnenac od kojega je ploča na-

pravljena, nažalost, nagrizao je zub vremena pa danas izgleda poprilično loše. Po svemu sudeći, postojala je još jedna *Bašćanska ploča* (desni plutej), od koje su ostali samo manji ostaci, tzv. Jurandvorski fragmenti. Međutim, prema jednom novijem istraživanju, crkva sv. Lucije po svojoj arhitekturi pripada kraju 13. ili početku 14. stoljeća, a Bašćanska bi ploča, prema istome istraživanju, bila isklesana oko 1300. godine. S povijesnog i filološkog gledišta to je, međutim, potpuno neprihvatljivo.

No doza hipotetičnosti itekako je prisutna pri takvim i sličnim konstatacijama jer se oskudnost arheoloških istraživanja i povijesnih dokumenata i ovdje pokazala presudnom u donošenju konačnih zaključaka. Ovakva konstatacija, što se tiče arheoloških spoznaja, vrijedila je sve do objave monografije koja je sada pred nama: *Opatija i crkva svete Lucije u Jurandvoru*. Njezin je autor Ranko Starac, a objavljena je 2019. godine u izdanju Općine Baška, s izvršnim nakladnikom Glosa d. o. o. iz Rijeke.

U monografiji se kroz četiri poglavlja i na ukupno 119 stranica iznosi sve bitno o opatiji i crkvi sv. Lucije u Jurandvoru. U svojem *Predgovoru* općinski načelnik Baške, mr. sc. Toni Juranić, ovo djelo definira kao temeljitu i iznimno korisnu monografiju koja otkriva manje poznate podatke o bašćanskom kraju. U autorskom *Proslovu* ističe se pak sva raznolikost arheološke baštine šireg prostora oko Baške.

U prvom poglavlju iznose se podatci o prapočetcima i najstarijim ljudskim staništima na području Bašćanske udoline (kotline ili drage) u razdoblju od 6. tisućljeća do 1. stoljeća prije Krista. Definirano je mlađe kameno doba (6. – 5. tisućljeće prije Krista) te opisana zbirka predmeta iz bakrenoga i ranoga brončanog doba (4. – 3. tisućljeće prije Krista). Posebno autor piše o „Jami na okruglo" na Zakamu, potom o intenzivnijem naseljavanju tijekom brončanoga doba te o fibuli (sponi) „tipa Baška" i zakopanom novcu iz 3. stoljeća prije Krista. Na kraju ovoga poglavlja problematizira se podrijetlo naziva Baška, koji autor izvodi od kamenitoga brijega južno od Baške – Baga.

U drugom poglavlju tematizira se antičko i kasnoantičko, odnosno ranokršćansko doba (od 1. do 7. stoljeća poslije Krista). Opisana su tri veća antička naselja, identificirani prvi pronađeni antički predmeti, potom sarkofag od grčkoga mramora te se ukazuje na dva neistražena antička kompleksa. To su priobalje između uvale Ogrul i Vinca te utvrda Korin-

tija u uvali Mala luka. Zasebno su obrađene arheološke zone Mira, sv. Fumije, Gorice, Svetoga Križa i Goričice, ranokršćanska bazilika nepoznata titulara ispod predjela Mira te se upozorava na tragove još jedne crkve, kao i na arheološki kompleks iz antičkoga i ranokršćanskoga razdoblja ispod crkvice sv. Marka.

Treće poglavlje naslovljeno je „Arheološka istraživanja cjelokupnoga kompleksa svete Lucije u Jurandvoru (od 1955. do 2000. godine)", a u njemu su podrobno prikazana arheološka istraživanja crkve sv. Lucije od 1955. do 1958. godine, potom arheološka istraživanja samostanskih zgrada od 1958. do 1974. godine („Opatova kuća", kasnoantička rustična vila, opatijski refektorij, kapiteli i nalazi ulomaka ranokršćanskih pluteja). Također se ukazuje na činjenicu da je crkveno pročelje temeljeno na antičkom zidu.

Naposljetku, prikazana su arheološka istraživanja dijelova samostanskoga kompleksa od 1995. do 1997. godine. Potonja su obuhvatila arheološka istraživanja ledine ispred crkve i prostora unutar zidina samostana, grobova oko crkve i kovanoga novca na području opatije, novootkrivene dijelove kasnoantičke rustične vile te posvećeno tlo na kojemu je sagrađena crkva sv. Lucije. Ukratko su prikazani i radovi na samostanskom kompleksu od 1997. do 2000. godine.

Posljednje, četvrto poglavlje u cijelosti je posvećeno crkvi sv. Lucije i u njemu se govori o kultu sv. Lucije, benediktincima u Jurandvoru, graditeljima crkve sv. Lucije, oltarima, kapeli Gospe od Ružarija, prozorskim otvorima i vratima crkve, zvoniku i zvonima, Bašćanskoj ploči, poliptihu sv. Lucije, grifonu (s crkvenog portala) te šahovskom polju na pročelju zvonika.

Na kraju monografije nalazi se pregledna „Kronologija opatije sv. Lucije od 4. stoljeća do 2000. godine", korisni „Tumač manje poznatih riječi" te višejezični sažetci (hrvatski, engleski, talijanski i njemački) i kratka bilješka o autoru.

Ranko Starac poznati je i iskusni arheolog iz Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja Rijeka te dugogodišnji terenski istraživač arheološke baštine otoka Krka, ali i sjevernoga Jadrana u cjelini. Autor je brojnih znanstvenih i stručnih radova te drugih tekstova u kojima tematizira sjevernojadransku arheološku baštinu. Ovom je studijom iznio

sve najbitnije o benediktinskoj opatiji sv. Lucije u Jurandvoru iz rakursa arheologije.

Iako je o ovoj znamenitoj i važnoj opatiji dosta pisano, i to ponajprije zbog njezine ploče – Bašćanske ploče, arheološki segment počesto je znao ostati ruban, nedorečen ili nepoznat, unatoč tomu što se na ovom crkvenom kompleksu kopalo i istraživalo u nekoliko navrata. Međutim, mahom je to ostalo nepublicirano i time nedostupno. S druge pak strane, na temelju povijesnih vrela ispisane su brojne stranice koje su ušle u temelje naših spoznaja o ovom sakralnom zdanju.

Prisjetimo se samo temeljite studije Vjekoslava Štefanića *Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku* (zasebno objavljene 1937. godine u Zagrebu) ili niza radova Branka Fučića, čiji su rezultati sintetizirani u njegovim kapitalnim *Glagoljskim natpisima* (Zagreb, 1982., str. 44-61, 61-66), a kasnije i u knjizi *Terra incognita* (Zagreb, 1997., str. 114-129). Uz njih, pojedinačnim su prinosima brojni autori različitih struka (usp. Mateo Žagar, *Kako je tkan tekst Bašćanske ploče*, Zagreb, 1997.) pridonijeli tomu da mnoga pitanja dobiju svoje odgovore, dok su brojna druga bila ponovno postavljena ili će potaknuti nova promišljanja i dati drugačije zaključke (npr. Milovan Buchberger, *Bašćanska ploča. Izazov za budućnost*, Zagreb, 2019.).

No Bašćanska je ploča uvijek – i to s potpunim pravom – uzimala primat pri različitim znanstvenim pristupima i istraživanjima. Kako bismo upravo nju ispravno shvatili i kontekstualizirali, trebala nam je jedna ovakva monografija koja stručnom riječju, lijepom fotografijom te drugim popratnim prilozima objašnjava kada je i u kojem građevnom ambijentu Bašćanska ploča nastala, živjela i doprela sve do našega vremena kao prvorazredni nacionalni i kulturni spomenik.

Tomislav GALOVIĆ